

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

MESNEVİNİN YEDİNCİ CİLDİNİN SİHHATİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞ VE TESPİTLER REVIEWS AND CRITICISMS ON THE AUTHENTICITY OF MATHNAWI'S SEVENTH VOLUME

Mehmet ÜNAL*

Öz

Mesnevî, hiç şüphesiz, Mevlânâ'nın en önemli eseri eserdir. Bu eser üzerinde sayısız çalışma yapılmış ve çeşitli yönlerden incelenmiştir. Söz konusu eserin bilinen altı cildinin dışında yedinci cildinin olduğu bazı çevrelerce iddia edilmektedir. Bu konuda bir takım tartışmalar yapılagelmiştir. Mevlevî büyüklerinin çoğu, *Mesnevî* şarihleri ve araştırmacıları 15. yüzyılda istinsah edilmiş olan yedinci cildin şiddetle karşısında durmuşlar ve bunun sonradan yazılarak Mevlânâ'ya isnat edildiğini söylemişlerdir. İsmail Rusûhî Ankaravî ise bu görüşleri kendine ait deliller ileri sürmek suretiyle reddederek eserin Mevlana'ya ait olduğu kabulüyle bu cildi şerh etmiştir.

Bu makalede yüzyıllardır, tasavvuf dünyasının en önemli eserlerinden birisi olarak kabul edilen *Mesnevî*'nin yedinci cildi üzerindeki tartışmalar ele alınmış, tarafların öne sürdükleri görüşler aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mesnevî, Mevlânâ, Yedinci Cilt, Tasavvuf, Mevlevilik.

Abstract

Mathnawi, undoubtedly, is the most important work by Mevlânâ. It has been studied many times from various aspects. It is claimed that, apart from the 6 volumes known, one more is present, namely the 7th volume. It has been discussed by some researchers. Mevlevîs, commentators and researchers of *Mathnawi* strongly oppose this and state that it was written long after Mevlânâ and attributed to him. İsmail Rusuhi Ankaravi, putting forth some evidence, refuses this saying it belongs to Mevlânâ.

This article considers the discussions on the related 7th volume of *Mathnawi*, one of the most important works of sufism.

Keywords: Mathnawi, Mevlânâ, 7th Volume, Sufism, Mevleviship.

1. Giriş

Siyasî ve sosyal hayatın son derece hareketli olduğu 13. yüzyıl Anadolu'sunda doğan Mevlânâ, yaşadığı dönemde ilmi ve irfanî ile geniş kitleleri etkisi altına almıştır. Öğretisi onun ölümünden sonra oğlu ve torunu tarafından sistemleştirilmiş; adabî ve erkânî onun anlayışı doğrultusunda şekillenen "Mevlevîlik" tarikatı bugüne kadar hayatîyetini sürdürmüştür. Saf İslamî inancı, düşüncesi ile başta Osmanlı coğrafyası olmak üzere, İran, Hindistan ve Pakistan'da büyük şöhrete sahip olan, son zamanlarda Batılılar tarafından da büyüklüğü ve değeri fark edilen Mevlânâ'nın eserleri dünyanın çeşitli dillerine çevrilmiş ve bunlar üzerine sayısız şerhler yapılmıştır. Bu da Mevlânâ'nın dünya görüşünün evrensel bir nitelik taşıdığına göstergesidir. Yine kendisinin deyişiyle "*Herkes kendi zannınca ona yar olmaya çalışmış ancak içindeki sırları aramaya pek yanaşan olmamıştır*" (Örs, 2002: 46). Mevlana eserleri ve örnek hayatıyla yedi yüz yıldan fazla bir zamandır insanlığın özüne ışık tutmaya devam etmektedir.

Tarihe ışık tutan şahsiyetlerin ve onlara ait düşüncelerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında telif ettikleri eserlerin yanında, bu kişilerin hakkında araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaların etkili olduğu bir gerçektir. Mevlânâ, üzerindeki çalışmalar, altı ciltten oluşan *Mesnevî* üzerinde yoğunlaşmaktadır. Gerek Mevlevîler, gerekse Osmanlı aydınları arasındaki en popüler kitaplardan biri olan bu ünlü eserin Hüsameddin Çelebi'nin kaleminden çıkan müsveddeler veya temize çekilen ilk ve orijinal nüshası korunamamış, üstelik bir de sahte olduğu iddia edilen bir cilt ilave edilmiştir. Hüsameddin Çelebi tarafından yazılan nüshanın nerede olduğu, bugüne kadar yapılan araştırmalara rağmen maalesef bulunamamıştır.

Mesnevî'nin bilinen en eski nüshası, Konya Mevlânâ Müzesinde 51 numara ile kayıtlı bulunan ve Mevlânâ'nın ölümünden yaklaşık beş yıl sonra H. 677'de Abdullahoğlu Mehmed Mevlevî tarafından istinsah edilen, altı cilt halinde 25618 beyit ve 623 büyük sayfadan ibaret olup (0.49x0.32) her sayfası dört sütun üzere tertip edilmiştir. Bu nüshanın Hüsameddin Çelebi'nin nüshasından istinsah edildiği ve Çelebi ile Sutan Veled'in onayından geçtiği ileri sürülmektedir (Çelik, 2002: 86). Bu nüshanın istinsah edildiği tarih

* Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., mehmetunal@sdu.edu.tr

olan 677 yılı da dâhil, Mesnevi hakkında bilinenler ciddi bir tenkit (mürekkep, hat, cilt, zihniyet tenkidi) süzgecinden geçirilmemiştir.

Mevlânâ, *Mesnevî*'nin birinci cildinin henüz başında “*Bu kitap Mesnevî kitabıdır...*” diyerek eserinin adını açık bir şekilde söylemiştir. Eserin altıncı cildinin ikinci beytinde Hüsâmeddîn Çelebi'ye ithafen “*Hüsâmî-nâme*” ifadesi zikredilse de hemen bir sonraki beyitte “*Mesnevî'nin son cildi...*” ibaresinden anlaşıldığı üzere eserin adının Mesnevî olduğu aşîkârdır. Mesnevî özü itibariyle didaktik bir eserdir. Mevlânâ'nın seyr ü sülûkta bulunanlar için bir irşad kitabı olarak tanıttığı *Mesnevî*, insanı ve dolayısıyla toplumu dönüştürme konusunda numune bir eserdir. Hüsâmeddîn Çelebi'nin ısrarı sonucunda ilk on sekiz beytini bizzat Mevlânâ kaleme almış, geri kalan kısmını ise şifahi olarak söylemiş, Hüsâmeddîn Çelebi ise yazmıştır. Eserin yazılması konusunda çevresindeki insanların talebinin olduğu da ifade edilmektedir (Ceyhan, 2005: 29/326).

2. Yedinci Cildin Sahihliği Konusunda Yapılmış Tartışmalar

Kaynak eserlerin sahihliğinin tespiti kendisinden üretilen bilginin de güvenilirliğini temin eder. Aynı şekilde Nurettin Çalışkan, ilmi şüphecilik gereği sorulan soruların bilginin bulunduğu kaynağın güvenilirliğini artırdığını şu şekilde açıklar: “*Kaynak; kişi, belge, şifahi konuşma resim, fotoğraf, tanıklık şeklinde olabilir. Kaynak tenkidi ise bu kaynaklardan birinin veya birkaçının aktardığı bilgi üzerine neşredilmiş araştırma ve değerlendirmedir. Böyle bir çalışma bir dizi temel kriter esas alınarak yapılır. Bunların belki de en önemlisi bağımsız birden fazla kaynağın aynı bilgiyi teosik etmeleri halinde bilginin sahihlik oranının artması ve tanığın veya aktaranın belli bir tarafı tutma eğilimine karşılık başka bir kişinin tanıklığının elde edilmesidir. Çünkü aynı vak'a farklı zihniyete sahip kişilerce farklı içerik ile anlatılınca farklı değerlendirme ve fikirler ortaya çıkar. Dolayısıyla ilmi şüphecilik gereği sorulan sorularla tahkim edilen bilgi, bulunduğu kaynağın güvenilirliğini artırır. Esas olan, araştırmanın geçmişteki olay hakkındaki bilginin olduğu gibi bugüne taşınması için değil, yanlış olanın ayıklanması ve doğrunun ikame edilmesi için yapılmasıdır. Araştırmacı da bilgi içeren ve okuyucunun zor ulaşabildiği metni tarafsız olmadan aktarmalıdır. Aksi durumda güvenilirliği kuşkulu metin üzerine inşa edilen değerlendirmelerde varılan netice ve hükümler de yanlış olacaktır*” (Çalışkan, 2015: 314).

Yukarıda yapılan tespitler, *Mesnevî*'nin yedinci cildi üzerinde sahihlik bakımından yapılacak araştırmaların ne kadar gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. *Mesnevî*, mütercimler ve şârihler tarafından hep altı cilt olarak tercüme ve şerh edilmiştir (Gençosman, 1964: 15; Gölpınarlı, 1992: LXXVIII; Kabaklı, 2008: 159). Ancak ilk kez İsmâil Ankaravî'nin (ö.1042/1632) *Mesnevî*'nin yedinci cildini tercüme ve şerh etmesi üzerine tartışmalar başlamıştır. Ankaravî'nin başta kişisel gaybî referansları ve yedi rakamının kutsallığı ile temellendirdiği yedinci cilt meselesi, kendinden sonra gelen *Mesnevî* şârihlerini ihtilâfa düşürmüştür (Güleç, 2004: 22). Ankaravî'nin elde ettiği nüsha, Mevlânâ Müzesinde 2033 numarada kayıtlıdır. Üstü ebru kaplı, müklepsiz ve adi bir mukavva ciltle ciltlenmiş olup, cildi 41x79cm, yazısı 34,2x27,8 cm ebadında ve 35 varaktır. Her sayfada dört sütun üzerinde 25 satır vardır. Yazı nevi nesihtir (Gölpınarlı, 1966: 12; Çelik 2002: 86-87).¹

2.1 Mesnevî'nin Yedi Cilt Olduğuna Dair Görüşler

1. Ankaravî'nin Görüşü

Mesnevî, yedi cilt olarak ilk defa bir Mevlevî şeyhi İsmail Rusûhî Ankaravî tarafından şerh edilmiştir. Kendisine “*Hazret-i Şârih*” ve “*Şârih-i Mesnevî*” unvanlarını kazandıran bu eserin tam adı *Mecmuâtü'l-Letâif ve Matmûratü'l-Maârif*'tir. Ankaravî, bu eserinde bir yandan *Mesnevî*'yi açıklarken diğer yandan tasavvufun genel kurallarını sade bir üslupla kaleme almıştır. Ankaravî'nin bu eseri çok tartışılmıştır. Bütün şerhler arasında en doğrusu ve kapsamlısı olduğunu söyleyenlerin ve ona övgü dolu kaside yazarların yanında, onunla ilgili olarak Ankaravî'nin, Mevlânâ'nın diğer eserlerini okumadığı ve şerhe esas aldığı metnin yanlış olduğu ileri sürülmüştür. Ankaravî, Mevlânâ'nın üslûbundan ve felsefesinden haberdar olmamak; Farsçanın genel kurallarını bilmemek; eseri İbn-i Arabî'nin (ö. 1240) görüşleri doğrultusunda şerh etmek ve olmayan yedinci cildi de şerh ederek *Mesnevî*'yi tanımadığını belli etmekle eleştirilmiştir (Güleç, 2006: 138).

Ankaravî, yedinci cilt meselesinin gaybî bir mesele olduğuna inanmaktadır. Dolayısıyla yedinci cilde muhatap olanın kabul edip etmeme gibi bir pozisyonda olamayacağını vurgular (Ceyhan, 2005: 327). Şerh ettiği yedinci cildin mukaddimesinde kendisine itiraz edenlerin fikirlerini ve onlara verdiği cevapları kaydederek şöyle demektedir: “*Tek cilt halinde, yedinci cilt Mesnevî, insanlar arasında zuhur etti ve seok-i ilahi ile*

¹ “*Bu cildin Münis Dede tarafından hicrî 1229'da yazılmış bir nüshası Konya, Mevlânâ Müzesi kütüphanesinde, nr. 2065'te kayıtlıdır. Bu cildin sonunda, her mısrası, 1229 yılını gösteren vezinden âri, Ziyâ'î al-Kaysaravî tarafından hicrî 1244'de yazılmış bir diğer nüshası aynı kütüphanede, nr. 2060'da mukayyettir. 1240 hicrî'de “Derviş İdris ser-halîfe-i kalem-i mukabele-i süvarî” tarafından temellük edilmiş olan ve yazılış tarihi mâlûm olmamakla beraber, diğer iki nüshadan daha eski bir tarihte istinsah edilen bir başka nüshası da nr. 2067'dedir. 1256 (1840)'da vefat eden Ferruh İsmail, bu cildi nazmen tercüme etmiş ve tercümesi, Nahîfî'nin (11518/1738) manzum Mesnevî tercümesiyle bir arada olarak, h.1268'de Bulak'ta bastırılmıştır. Ayrıca bu cilt, 1301/1881'de Mîrzâ Muhammed Mahdi-i Şîrâzî hattıyla taş basması olarak Bombay'da bastırılmıştır.*”

bu fakirin eline geçti. Bu cilt baştan sona mütalaa edildiğinde, onun beyitlerinde can bahşeden sırları, harf ve kelimelerin karanlığında latif ve manevî ab-ı hayatı buldum. Şekil ve surette kalan bazı zatlar, onun mana ve esrarına kadir olamayarak mevzu' olduğuna kani olup muhalefet ederek onu ret ve inkâr ettiler.”²

Ankaravî, esere kutsallık ve gaybîlik atfetmekte, “Sevk-i İlahî” ile eline geçtiğini söylemektedir. Eserin nev-zuhur olduğunu kabul etmektedir.

Ankaravî, yedinci cildi kabul etmeyenlerin itirazlarını dört noktada tespit etmektedir:

1. Bu Mevlânâ'nın kelamı değildir. Acem şairlerinden birisi tarafından söylenmiş ve *Mesnevî*'ye zeyl olduğunu düşünmektedir.

2. Sipehsalar'ın menakıbında *Mesnevî*'nin altı cilt olduğunu belirtmiş olması.

3. Altıncı cildin baş tarafında bulunan beyit.

4. Mevlânâ'nın altıncı cildi tamamladıktan sonra çok geçmeden vefat etmesi (Konuk, 2004: 42).

Ankaravî'nin yedinci cilde muhalif olanlara yine uzunca bir cevap vermektedir: “Bu eser Mevlânâ'dan başkasının değildir. Anılan ciltte bulunan “Ey Ziyâü'l-Hak Hüsameddin” vb. beyitlerin diğer ciltlerde de bulunduğunu delil getirerek, eğer bu cilt başkasına ait olsaydı o şahsın Hüsameddin'e hitap etmemesi gerekirdi demektir. Bu cildin 670 yılında yazıldığı ve Mevlânâ'nın ise 672 yılında vefat ettiği hususunda bütün menakıp sahipleri müttefiktir. Muarızlar Sipehsalar'ın yazdığı menkıbenin manasını tam manasıyla anlayamamışlardır. Çünkü onun *Menakıbnâme*'sinde Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si altı cilt olup, ondan başka olmamasına ve sonra yedinci cildin meydana gelmemesine asla bir delil ve işaret çıkarılmaz (Çelik 2002: 92).

Ankaravî'ye göre, *Mesnevî*'nin altıncı ciltte tamam olmayacağına iki mühim delil ortaya atmaktadır. Birincisi: Her müellif ve musannif kitabının sonunda kendi ismini tekrar eder. Hiç olmazsa tamam olduğuna dair bir söz söylemesi gerekmektedir. Allahü Teala ve Peygamberine münacat ve salâvatta bulunur. Altıncı cildin sonunda ise bu türden bir tetimme bulunmamaktadır. Bilakis yedinci cildin sonunda *Mesnevî*'nin tamamlandığı belîğ bir lisanla haber verilmiş, münasip bir münacatla ve Hüsameddin Efendi'nin ismi geçerek bir dua ile sona ermiştir. Sultan Veled'in babası ile arasında geçen konuşmasını altıncı cildin sonuna ilave etmiş olması da altıncı cildin son cilt olmadığının ikinci bir delilidir. Beytin manası şudur: “Ey Hüsameddin Çelebi, altı cihete bu altı sayfadan nur ver. Yani bu altı cilt *Mesnevî*'den altı yöne ilim nurlarını ve esrarını ulaştır. Ta ki, onun etrafında dolanmayan kimseye ulaşsın ve onun mana nurundan istifade edesin”. Zira dördüncü cildin evvelinde de şu beyte tesadüf edilir: “Dört ciltten dört tarafa nur ver, ta ki, beldeler ve diyarlar üzerinde parlansın” demekle dördüncü cilt son cilt olmuş olmadı. Sultan Veled'in altıncı ciltte, manzum bir hatime kaleme alması da Mevlânâ'nın *Mesnevî*'yi bu ciltte bitirmesine delalet etmez. Sultan Veled'in ilave ettiği manzumeyi Ankaravî tevîl ederek, Şehzade kıssasının tamamlanmamasını ise bilerek yapılan bir olay olarak görmektedir (Çelik 2002: 93).

Ankaravî, yedinci cildin gaybîliğini (göze görünmeyen şeyler) cildin adet açısından ortaya koyduğu yedi rakamının kudsiyeti ve yedinci cildin bizatihi kudsiyeti olmak üzere iki hususa dayandırır. Ankaravî'ye göre, *Mesnevî* Kur'anla aynı kaynaktan geldiği ve küllî mana olan Kur'an'dan pay aldığı için Kur'an ile karşılaştırılması gerekmektedir. Nitekim Mevlânâ'da *Mesnevî*'sini çeşitli Kur'an vasıflarıyla ortaya koymuştur. İsmail Ankaravî yedinci cildin Hak tarafından kendisine verildiğine inanmaktadır. Yedinci cildin gaybî olmasının ikinci kısmına delâlet etmektedir.

Ankaravî, yedinci ciltte geçen (Yedinci *Mesnevî* gaybden sızdı, 670 onun tarihidir) beytinin şerhini iki şekilde yorumlar: “Mevlânâ ikinci ciltte ilk beyitlerinde de söylediği gibi 662 tarihinde başlamış, yedinci cilde gelinceye kadar söyledikleri *Mesnevî*ler sekiz yıl almıştır. 668'de ilk altı cilt bitmiştir. Mevlânâ'nın vefatları ittifakla 672'dir. Yedinci cildin söylenmeye başladığı tarih 670'dir” (Firûzanfer, 1997: 390).³

Ona göre altı cilt 668'de tamamlandıktan sonra iki sene Mevlânâ, ilhamlarını (*Mesnevî*) söylememiş, ancak 670'de söylemeye başlamıştır ki bu yedinci cilttir. Yedinci cilddeki *Mesnevî*'nin manaları tek bir defada olmak üzere gaypden Mevlânâ'nın kalbine sızramıştır. Sızrama (جست) lafzındaki nükte budur. کز غیب kelimelerindeki nükte ise altıncı cildi bitirdikten sonra *Mesnevî* söylemeyi bir müddet bırakıp feragat etmeleridir. Bu feragatten sonra yedinci cildin manaları Mevlânâ'nın kalbine tek bir an ve defada gelmiş; Mevlânâ ihâmî olan manayı diğer ciltlerde olduğu gibi nazma getirmiştir. Dolayısıyla yedinci cildin lafzı, gaybî olan mananın 670'te Mevlânâ'nın kalbine indikten sonra iki sene içinde nazma getirilmiş ve Mevlânâ 672'de vefat etmiştir (Ceyhan, 2005: 337).

2. İsmail Hakkı Bursevî'nin Görüşü

İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725), yedincinin birçok esrarı olduğu ve altıda bu kadar esrar olmadığı için *Mesnevî*'nin yedi cilt olması gerektiğini düşünmektedir. Bursevî, Ankaravî ile sadece eserin yedi cilt olması

² İsmail Ankaravî, *VII. Cild Şerhi*, Sül. Ktp. Esad Efendi Bölümü No: 1563,1b-2a.

³ Feridun Nafiz Uzluk, bu tarihin tahrip edilmiş olabileceğini aslının 770/1369 olması gerektiğini iddia etmektedir.

noktasında aynı görüştedir. Çünkü kendisi *Mesnevî*'nin ilk 18 beytinin Mevlânâ tarafından yazıldığını ve geri kalanların daha sonra ilâve edildiğini söylemekte ve *Mesnevî*'nin ilk 18 beytini bir cilt olarak kabul etmektedir. Böylelikle *Mesnevî*'nin altı cildiyle beraber eserin tamamı yedi cilt olmaktadır. Ankaravî, dibaceyle birlikte ilk on sekiz beyti müstakil cilt olarak kabul ederken Bursevî ise sadece on sekiz beyti bir cilt olduğunu söylemektedir. Bursevî, yedinci cilde dair herhangi bir kanaat ileri sürmemektedir. Bursevî, ilk on sekiz beyti bir cilt kabul etmesini Mevlânâ'nın bu kısmı kendisinin yazmasıyla gerekçelendirmektedir. Dibaceler ve diğer ciltleri ise Mevlânâ imlâ ettirdiği için, on sekiz beyte eklenen ciltlerdir (Güleç, 2004: 22-26).

3. Şair Hayri Efendi'nin Görüşü

Şair Hayri Efendi (ö. 1891), yedinci cildin 1035 tarihinde Mevlânâ'dan 463 sene sonra ortaya çıkmasının mümkün olabileceğini, yedinci ciltte Mevlânâ kelâmı beyitlerin olduğunu, bu beyitlerin cilt olabilecek mahiyette olmadığından eski nüshalara kaydedilmemiş olmasının mümkün olduğunu ileri sürer (Ceyhan, 2005: 327).

Hayri Efendi'nin *Mesnevî-i Şerif Tercümesi* isimli eserinin mukaddimesinde altı sayfalık bir açıklama bulunur. Bu kısımda yedinci cildin Mevlânâ'nın eseri olup olmadığı konusunda hayli fazla tartışmanın meydana geldiğini ve bu tartışmaları yapanların alanlarında söz sahibi kişiler olduğu vurgulanır. Ayrıca Mevlânâ gibi, herkesin son derece sevdiği ve saygı duyduğu bir âlimin şaheseri olan *Mesnevî*'ye birisinin çıkıp nazire yapmış olmasına ihtimal vermeyerek, böyle bir nazirenin olması halinde *Mesnevî* çalışmalarına yıllarını veren âlimlerin bunu nasıl anlamadığını sorgulamakta ve "Allah Teâlâ'nın, düşünceleri ve üslubu aynı olan, ikisi de bir vadiye birbirinin aynı bulunan iki eser sahibini yarattığı, ne işitilmiş ne de görülmüştür" demektedir. Mevlânâ'nın eserini hiç kimsenin fark etmeden taklit edebilecek bir şahıs ortaya çıkıp o eseri meydana getirip sonra da hiç kimsenin haberi olmadan ve kendine izafe etmeden çekip gitmesi akla mantığa uygun değildir (Ceyhan, 2005: 321 vd).

Bize göre Şair Hayri Efendi (ö. 1891) yedinci cildin Mevlânâ'ya ait olup olmadığı konusunda bir kaniye varmış değildir. Kişinin bir sonuca varabilmesi için eserin tamamını şerh etmesi gerekir. Kaynakların verdiği bilgiye göre Şair Hayri Bey bu eseri tamamlayamamıştır. Onun için de konu hakkında net bir hükmü mevcut değildir. Yukarıda belirtilen görüşlerin dışında İsmail Ferruh Efendi (ö. 1840), Süleyman Nahîfî'nin *Terceme-i Mesnevî li-Nahîfî* adlı *Mesnevî* tercümesine zeyl olmak üzere yedinci cildi nazmen tercüme etmiş ve Mısır'da Nahîfî tercümesi basıldığında Ferruh Efendi'nin tercümesi de eklenmiştir. Ama bu zeyle birçok itiraz yapılmıştır (Gölpınarlı, 1967: 97; Çelik, 2002: 90).

2.2 Mesnevî'nin Altı Cilt Olduğuna, Yedinci Cildin Mevlana'ya Ait Olmadığına Dair Görüşler:

1. Şem'î Efendi'nin Görüşü

Şem'î Efendi, 16. yüzyılın ilim ve kültür hayatında Farsça tasavvufî eserlerden Türkçeye yapmış olduğu tercüme ve şerhlerle adını duyurmuş mutasavvıf bir şairdir. Şem'î Efendi, eserin cilt sayısı ile ilgili görüşlerini ilk kez altıncı cildin başında geçen,

Pîşkes mî-âremet ey ma'nevî
Kısm-ı sâdis der tamâm-ı Mesnevî

"Ey mânevi er, *Mesnevî*'nin son cildi olan altıncı cildi de sana armağan sunmaktayım" (Mevlana, 1991: 3) ifadeli beytin şerhinde dile getirmektedir. Şem'î Efendi bu beyitten anlaşılacağı üzere *Mesnevî*'nin eksiksiz olarak tamamlanacağını ve toplam altı cilt olacağını belirtmiştir. Şem'î Efendi, *Mesnevî*'nin altı cilt olmasındaki sebeplerin ve hikmetlerin bu beyitte izâh edildiğini, bu hikmetlerin ayet ve hadislerle ilgisini kurarak açıklamıştır (Öztürk, 2007: 126-129).

Şem'î Efendi'nin *Mesnevî*'nin altı cilt oluşuna dair tespit ettiği hikmetleri şu şekilde dile getirmektedir:

1. Âlem-i hiss, altı yönün tümünü ihâtâ ettiği gibi Rabbânî bir kitap olan *Mesnevî* de altı defteriyle, tarikat ve hakîkate âit tüm esrâr ve maârifî içinde barındırmaktadır.

2. "Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir. Onlardan her âyetin bir zahri (zâhirî manâsı) bir de batnî (bâtînî manâsı) vardır. Batnînin da yedi batna kadar batnî vardır" (Hindi, 1958: 2/53) şeklindeki hadis-i şerif gereğince Kur'ân'ın zâhir manasını tefsir eden müfessirlere mukabil Hazret-i Mevlânâ da altı ciltten müteşekkil *Mesnevî*'si ile Kur'ân'ın bâtin manasına dâir sırları açıklamıştır.

3. Ârâf sûresinin 54. ayetinde yer alan "Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratandır" meâlindeki ayet gereğince Hak Teâlâ hazretlerinin emrine uyan Hazret-i Mevlânâ, *Mesnevî*'yi altı cilt olarak kaleme almıştır.

4. Nasıl Kur'ân'ın dînin bütün hususlarındaki düzen ve intizâm için yeterliliği "Bugün size dininizi ikmal ettim ve nimetimi tamamladım" (Kur'an-ı Kerim, 5/3) âyetiyle beyân ediliyor ise, Hazret-i Mevlânâ da altı kısım şeklinde tertîp ettiği *Mesnevî*'nin tarikat halleri ve hakikat sırları noktasında sülûk ehline yeterli bir

kitap olduğuna dikkat çekmekte ve “şeş suhuf” (altı kitap) lafzıyla *Mesnevî*’ye işâret etmektedir (Öztürk, 2007: 127).

Mesnevî’nin cilt sayısının bizzat Hazret-i Mevlânâ tarafından işâret edildiğini vurgulayan ve bunu Hazret-i Mevlânâ’nın kerâmeti olarak nitelendiren Şem’î Efendi’nin altıncı cildin sonunda yer alan ve yarım kalışından dolayı muhtemel bir yedinci cilt olasılığını düşündüren “kıssa-i şehzâdegân” hikâyesi ile ilgili düşünceleri de oldukça nettir. Nitekim Şem’î Efendi; kıssanın bitmediğini, yarım kaldığını ifade etmekle birlikte *Mesnevî*’nin tamamlandığını belirtmiştir” (Öztürk, 2007: 128).

Şem’î Efendi, *Mesnevî*’nin altıncı cildinde bulunan üç ve dört numaralı beyitler ve Sultan Veled Zeyli çerçevesinde ortaya koyduğu görüşleri ile *Mesnevî*’nin altı cilt olduğunu ileri sürmüştür. Mevlânâ, ölümünün yaklaşması sonucu altıncı cildin son hikâyesi olan “Şehzâdegân hikayesi”ni tamamlayamamıştır. Her türlü bilgi altı cilt halinde *Mesnevî*’de ortaya konulmuş ve bundan sonra *Mesnevî*’nin söylenmeyeceği açık ve kesin biçimde bildirilmiştir.

2. Cevdet Paşa’nın Görüşü

Cevdet Paşa, *Mesnevî*’nin yedinci cildinin uydurma olduğuna kat’î biçimde inanan araştırmacılardan biridir. Kendisi “*Mesnevî-i Şerif altı ciltten ibaret olup altıncı cildin nisf-ı sanisiyle yedi cild üzere bulunur*” diye dolaşan tevillerin yanlış gerekçesiz olduğunu şöyle tespit eder: “... bundan murâd ne olduğunu anlayamadım. Hep *Mesnevî*’ler altı defter bir cilt olarak eyâd-i enamda tedavül edegelmiş diyerek asıl maksada girip tenkidlerini, daha önceki şerhleri de ele alarak bildirmektedir. Cevdet Paşa’nın asıl tenkidinin hedefi Hazreti Mevlânâ’nın vefatından dört yüz altmış üç sene sonra yani bin yüz otuz beş tarihinde *Mesnevî-i Şerif*’in yedinci cildi olmak üzere ortaya çıkan uydurma bir manzume olmuştur” (Yavuz, 1986: 443).

Cevdet Paşa, Şeyh Murâd Efendi, Hüsâm Efendi gibi Mevlevî büyüklerinin yedinci cilde münkir olduklarını ve hatta Hüsâm Efendi’nin “*Mesnevî yedi cildir diyenleri altı cildir deyinceye kadar dövmelidir*” dediğini nakleder. “... meşâhir-i mesnevî-hânân ve ekser meşâyih-i melevîyânân ise anın enfâs-ı melevî’den olduğunu katiyyen inkâr ile andan beri olagelmışler.” diyerek, Sadreddîn-i Konevî Hazretleri’nin takrizi; Sipehsâlâr Hazretleri’nin menâkıbı ve Hz. Mevlânâ’nın *Mesnevî-i Şerif*’in altı ciltte tamamlandığını bildiren beytini delil gösterir. Cevdet Paşa’ya göre, Ankaravî de üçüncü cildin şerhinde *Mesnevî*’nin altı ciltten ibaret olduğunu açıklar. Ama beşinci cildi şerh ederken, uydurma olan yedinci cilt ortaya çıkmış; onu da kabul ve şerh etmiş, yedinci cildi kabul etmeyenlere kendisine göre cevaplar vermiştir. Cevdet Paşa Ankaravî’nin böyle davranmasının altında hüküm-zaman icabınca Kâdî-zâdelilere cemile yapma endişesinin yattığını fakat bunun da itibarını zedelediğini bildirir (Yavuz, 1986: 444).

“Önce dibacesine bakıldığı zaman tetabu-ı izâfât ve tumturak-ı elfâz ile gürleyip gitmektedir. Lakırdı çok ammâ enfâs-ı melevî kokusu yoktur.” diyen Cevdet Paşa, bu ciltten alıntılacağı bir beyitteki tenâfir-i kelîmâtın Mevlânâ’nın olamayacağını belirtir. Bunların hiç birisinde “*râyiha-i enfâs-ı melevîyye*” yoktur. Bununla yetinmeyen Cevdet Paşa, uydurma *Mesnevî*’nin dibacesini dil ve belagat yönünden tahlile tabi tutar. Bu kelimeler arasında “çok” sözünün sık kullanılmasına dikkati çeker (Yavuz, 1986: 446).

3. A. Avni Konuk’un Görüşü

A. Avni Konuk, Ahmed Cevdet Paşa’nın *Mesnevî*’nin en eski nüshalarının hiç birinde yedinci cildin bulunmadığı görüşünü paylaşır. Ona göre, yedinci cildin başındaki yediye dair on bir beytin sırayla rabitasız bir şekilde dizilmesi Mevlânâ’nın üslûbuyla uyuşmamaktadır (Konuk, 2004: 1/46). *Mesnevî* şarihi Konuk, buna dair maddi delilleri şöyle sıralar: “*Mesnevî-i Şerif*’i Hz. Pîr söyler ve Hüsâmeddin Çelebi yazar idi. Hüsâmeddin Çelebi Hz.lerinin irtihâlleri Menâkıb-ı Sipehsâlâr’ın beyânına göre 684 hicrî senesinde vâki’ olmuştur ve bu sahte cildin târihi ise 670 gösterilmiştir. Halbuki el-yeom Konya Âsâr-ı Atîka Müzesi kütüphânesinde 677 târihinde yazılan altı cilt *Mesnevî-i Şerif* mahfuzdur. Bu nüsha Hüsâmeddin Çelebi ve Sultan Veled Hz.leri hazır oldukları halde, Hz. Pîr tarafından tashih edilmiş olan nüsha-i asliyeden, Sultan Veled Hz.leri tarafından bizzat istinsah olunmuştur. Bu yedinci cilde (Ey Ziyâu’l-hak Hüsâmeddin) diye hitâblarlar vaki oluyor da, 670 tarihinde yazılmış olan bu yedinci ciltten, 684 tarihinde irtihal eden ve 712 hicrî senesinde vefât eden Sultan Veled Hz.lerinin nasıl oluyor da hiç haberleri olmuyor? Bu mümkün mü? Acaba Hz. Mevlânâ Hüsâmeddin Çelebi Hz.lerine hitaben söylediği bu yedinci cildi, bu iki zattan da mı sakladı; sonra meçhul eller vasıtasıyla 814 senesinde istinsah edilip, 1035 tarihinde birdenbire mi meydana çıkıverdi? Buna imkân var mı?” (Konuk, 2004: 1/45)

4. Bediuzzaman Fürüzanfer’in Görüşü

Tahran Üniversitesi Profesörlerinden İranlı Mevlânâ uzmanı olan Bediuzzaman Fürüzanfer yedinci cildin Mevlânâ’ya ait olmadığına dair delillerini “*Mevlânâ Celâleddin*” adlı eserinde ortaya koymaya çalışmıştır. Yedinci cilt Mevlânâ’ya ait olsaydı altıncı ciltte yarım bıraktığı hikâyelerden başlaması gerekecekti. Çünkü yedinci ciltte başladığı bu hikâyelerin hiçbir surette altıncı cilt ile ilgisi bulunmamaktadır. Ayrıca, sadece bu ciltte rastlanan söz ve terkiplerin Mevlânâ’nın üslubuna tamamen zıttır. Yedinci ciltte, Taklit yerine *takallût*; kariyenin (köy) çoğulu olan kura (köyler) yerine kuraya; vezirlik yerine bunun tafidili olan ef’al veznindeki evzer’in kullanılması açık dil hatalarıdır ve “*ilkokul çocukları bile*

bunları kullanmaktan utanır.” Dil ve üslup yanlışlıkları olduğunu belirttiği mısralardan birkaçı şunlardır: “Biri insanlık hasletidir, diğeri de hayvanlık huyudur”; “O insanlık, o ruhaniyetin güzel ahlâkı nedir”? “O kötü, yırtıcı hayvanlık zamanla kazanılan bir huydur”; Sen böyle devlete haber verici oldun”; Tekallûtten tahakkuk yoluna geçtin” (Füruzanfer, 1997: 384-385).

Füruzan, bu cildi yazanın, Fahreddin Razi’ye büyük bir hürmet beslediğini ve onu âlimlerin büyüklerinden ve yakîn erlerinden biri kabul ettiğini söyler. Eserde ona şöyle övgü yapılır:

Tanrının o Emîni, kendine itimat edileni,
Fahri Razi, Allahın rahmeti üstüne olsun
Bütün bu burhanlarla, delilden başka
Celil olan Hallâkın kemâli zatî üstüne

Halbuki Mevlânâ ile babası Sultanü'l-Ulemâ Bahaeddin Veled'in Fahreddin Razi’yi hakikatin dışında görmüş ve eserlerinde eleştirmişlerdir. İlahi neş’e ve usuldeki farklılıktan ötürü Fahreddin Razi’ye Tanrının emîni/yetkilisi demeleri hiçbir surette mümkün değildir ((Füruzanfer, 1997: 386). Araştırmacı, Mevlânâ’nın diğer eserlerinde kendisi için kinaye yoluyla bile olsa söylemediği “Mevlevî, Mevlâ-yı Rum” gibi sözlerin bu ciltte kullanılmasını; yine Mevlânâ’nın Füsus kitaplarındaki rakamların sıralarından bahseden delillerin gösterilmesi, bu kitabın ona atfedilmesini imkansız kılan başka bir delil olabilir (Füruzanfer, 1997: 387).⁴

Eski ve yeni hiçbir araştırmacı *Mesnevî*’nin altı defterden fazla olduğunu ileri sürmemiştir. Yalnız Ankaravî Şeyh İsmail, 1035/1626 yılında 814/1412 de yazılmış bir nüshadan hareketle kendi sezişine dayanarak ürettiği beyitlerle *Mesnevî*’ye dair yedinci defteri olduğunu iddia etmiştir. Araştırmacıya göre, böyle zayıf, düşük şiirlerin o büyük üstadı nispet edilmesi büyük bir töhmet, affolunmaz bir günahdır. Füruzanfer, bu yanlışlığın başlangıcı olarak, Fars dilini yeterince bilmemenin, ilim sermayesinin, büyüklerin ifade tarzı ve üslubuna dair bilginin azlığını gösterir. Mevlânâ hanedanı ve Mevlevîlerce *Mesnevî*’nin yedinci defterinin bir köşeye atılmış ve unutulmuş ve 365 sene hiç kimsenin ondan haberdar olmamış olması nasıl düşünülebilir? (Füruzanfer, 1997: 390).

5. Şefik Can’ın Görüşü

Sezai Küçük’ün, Mevlânâ ve eserleri üzerindeki çalışmalarıyla tanınan son Mesnevîhanlardan Şefik Can ile yaptığı derinlikli bir söyleşide *Mesnevî*’nin yedinci cildi ile ilgili soruya verdiği manidar cevapta *Mesnevî* altı cilt olduğunu, yedinci cildin uydurulduğunu belirtir: “Hayrete şayan bir husustur ki, Hz. Mevlânâ’nın bu kadar sevildiğini, *Mesnevî*’nin son derece rağbete mazhar olduğunu gören bazı dalalet sahipleri, milleti kandırmak için o mübarek zatın ağzından bir “yedinci cilt” uydurmuşlardır. Hâlbuki adı geçen ciltteki ifade tarzları Mevlânâ’nın olmadığı gibi, anlatılan konular da İslâmî değildir. Dolayısıyla yedinci cilt uydurmaz. Asıl *Mesnevî* altı cilttir”⁵

6. İranlı Yazar ve Farsolog Prof. Dr. Tefvik Sübhani’nin Görüşü

Mevlânâ hakkında çalışma yapmış İranlı Yazar ve Farsolog Prof. Dr. Tefvik Sübhani de bir röportajında Mevlânâ ve yedinci cilt hakkında şu görüş bildirirken Türklerin asıl *Mesnevî* şarihinin Şârih-i Kebir adıyla meşhur olan Ankaravî değil, Abdülbaki Gölpinarlı olduğu söyler: “Ankaravî, Mevlânâ’nın, Şems’in ve Mevlevî Tarikatı’nın asıl ve temel kitaplarını okumadan, Muhyiddin-i Arabî’nin görüşlerine göre *Mesnevî*’yi şerh etmiştir. *Mesnevî* altı cilt, altı defterdir. Ankaravî, dokuzuncu yüzyılda Mevlânâ’ya mal ederek *Mesnevî*’nin yedinci defterini hazırlamıştır. Yedinci defterde 2600’den fazla beyit vardır. 1010 beytini *Mesnevî*’nin altıncı defterinden aynen almışlar. Beyitlerin bazılarında çok yanlış vardır.”⁶

7. Mehmet Akif Ersoy’a Atfedilen Görüş

Mithat Cemal “Ölümünün 50. Yılında Mehmed Akif” isimli eserinde Mehmed Akif’in hastalığı sırasında kendisini ziyarete gelen bir misafirin “*Mesnevî*’nin yedinci cildi Mevlânâ’nın değil diyorlar acaba doğru mu?” sorusuna Akif’in verdiği cevabı aktarır: “Ben bu konuda salahiyet sahibi değilim. Fakat lisan itibarıyla adı geçen cilt, Mevlânâ’dan iki yüz sene sonraki lisandır. Sırf lisan bakımından bile Mevlânâ’nın değildir diyebilirim” (Cemal, 1986: 194).

8. Ahmet Ateş’in Görüşü

⁴ “Zira Mevlevî kelimesi yenidir. Mevlâna kendi çağında (Mevlevî) adıyla çağrılmamakla idi. Çağdaşları tarafından saygı maksadıyla “Mevlâna’yı Rum” Anadolu’nun Mevlâna’sı diye lakaplandırılmıştır. Keza Mevlâna, kendi eserlerinin hiç birinde Şeyh-i Ekber Muhiddin ile onun ve müridlerine ait kitapların adlarını söylememektedir. Bu düzme “Apocryphe” *Mesnevî*’de söylenen sayıların surları, Mevlâna’nın usulünden uzak kalmaktadır. Mevlâna eserlerinin hiçbir yerinde rakamlardan söz açmaz. Hususu ile yedinci cildin hesap söyleyicisi, söylediği galatlar arasında diyor ki:

Ey güzel hevesli, adetler yedide son bulduğunda, sayıların uğurlusu yedidir.

Şemsülhak sözünün harflerini sayarsan yedidir; o zaman işimiz bundan dolayı yukarıya gitti.

İlimlerde Ziyâülhak sözü yedidir; böylece bir başka yedi de Mevlâ’yı Rum’dur

Biz eğer (kaf)ı teşditli olarak kabul edersek iki harftir yahut lâm elifi hesap edersek o zaman Şemsü’l-hak yedi, Ziyâü’l-hak sekiz harf olur. Eğer farz olunan bu ikiden birisi eksik olursa Şemsü’l-haktan bir harf eksik olmuş olur.”

⁵ <http://www.reddulmuhtar.com/giris/manet/1081-mesnevinin-yedinci-cildi-meselesi.html>. Erişim Tarihi: 27.10.2011.

⁶ www.irankulturevi.com/turkce/name/19-20/11.pdf. Erişim Tarihi: 27.10.2011

Ahmet Ateş, konu ile ilgili değerlendirmesinde H. 1100 tarihine kadar istinsah edilmiş mesnevilerin altı cilt olduğunu bu tarihten sonra ise yedi cilde çıktığını ifade eder. Ona göre bu hususta bir karar verebilmek için beraber yedinci cildin eski nüshalarını arayıp bulmak ve üslup farklılıklarını iyice tetkik edip ortaya çıkarmak gerekir. (Ateş, 1952: 99).

9. Ali Canib'in Görüşü

Ali Canib'e göre, yedinci cilt on birinci asırda yaşayan Kadı-zade taraftarı mutaassıp sufiler tarafından kasten uydurulmuştur. Çünkü bu cilt Kadı-zade ile Sivasî diye meşhur Abdülmecid Efendi arasında vuku bulan şiddetli mücadelelerin yapıldığı bir zamanda ortaya çıkmıştır. Mutasavvıflar bu malum cildi Mevlânâ'ya izafe etmemişler ve bu eserin şerhini yaptığı için Ankaravî'ye serzenişte bulunmuşlardır (Çelik, 2002: 92).

Ali Canib ayrıca, Cevdet Paşa'nın da bu şerhin zamanın hükmü gereğince Kadı-zadelilere bir cemile olarak yapıldığı görüşüne katıldığını ifade eder. Cevdet Paşa gibi Farsçası Arapçası kadar mükemmel olan bir "allamenin" yedinci cilt hakkındaki mülahazalarını tenkit etmeyi haddini aşmak olarak gören araştırmacı, Ankaravî hakkındaki ithamının tarihi hakikatlere uygun düşmediği inancındadır. Ankaravî ile aynı asırda yaşayan Kâtip Çelebi, Kadı-zadelilerin Mevlevileri "dudük çalanlar" diye aşağılarken, Ankaravî de onları "mülhid ve zındık" olarak yermiştir (Gökşay, 1993: 112).

10. Abdülbâki Gölpınarlı'nın Görüşü

Abdülbâki Gölpınarlı, yedinci cildin çeşitli beyitlerinde Mevlânâ'nın kendisine "mevlâ-yı rûm", "mevlâ" ve "mevlevî" kelimeleriyle hitâp ettiğini, diğer ciltlerde ise böyle bir hitâbın vâki olmadığını söyleyerek yedinci cilde itiraz eder ve maddi gerekçelerini şöyle sıralar: "Son yaprak olan 35a'da yazılı olan ve ayrıca inşâ bakımından hayli bozuk bulunan bu ketebede yıl kaydı yoktur. Ancak ketebenin yanında dört satır bir yazı vardır. Bu yazıya göre bu ciltten önce, Minüçîhr altı cilt Mesnevî'yi de yazmıştır ve birinci ciltle üçüncü ciltte, hicrî 814 (1411/1412) yılını kaydetmiştir. Ancak müstensihin birinci ve üçüncü cilde ferağ tarihi koyup, diğer ciltlerde, hele son ciltte koymaması ve سنة المذكورہ deyip geçmesi pek gariptir." (Gölpınarlı, 1966: 11-15)⁷

Sonuç olarak; Gölpınarlı'nın Ankaravî şerhi üzerine yaptığı tenkit beş noktada toplanmaktadır:

1. Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî'nin eserlerini okumamıştır.
2. Yanlış Mesnevî nüshası kullanmıştır.
3. Uydurma yedinci cildi şerh etmiştir.
4. İbn Arabî'nin felsefesini esas tutarak şerh etmiştir.
5. Fars dilinin istilâhlarını bilmemektedir (Ceyhan, 2005: 21).

11. Prof. Dr. Dilaver Gürer ve William Chittik'in Görüşleri

Dilave Gürer, yedinci cildin sahihliği tartışmasında *Mesnevî*'nin son hikâyesinin ve bunun için de onun altıncı ciltte bitip bitmediğinin tespitinin elzem olduğunu söyler. Şârihler, *Mesnevî*'nin altı cilt olduğu noktasında fikir birliği içerisindeyler. Mevlânâ'nın irtihalinden 138 yıl sonra 810/1408 tarihinde ortaya çıkan *Mesnevî*'nin yedinci cildi adlı nüshanın uydurma olduğu kesin bir şekilde ortaya konulmuştur. Mevlânâ'nın vefatından beş yıl sonra yani 677/1278 senesinde aslı nüshadan istinsah edilen ve *Mesnevî*'nin kâtipi Çelebi Hüsâmeddin ve Sultan Veled'in huzurlarında karşılaştırılıp düzeltilen nüshanın altı cilt olması; Sultan Veled'in altıncı cildin sonuna eklediği hatime; Mevlânâ'nın, altıncı cildin üçüncü beytinde *Mesnevî*'nin altı ciltten ibaret ve altıncı cildin de son cilt olduğunu belirtmesi; eski nüshaların hep altı cilt olması; yedinci cilt ile diğer ciltler arasındaki üslup ve ifâde farklılığı; yedinci ciltte Muhyiddîn-i Arabî hakkında, Mevlânâ'nın üslup ve tasavvuf anlayışı ile asla bağdaşmayan "şeyh-i ekfer" ifâdesinin kullanılması; Mevlânâ hakkındaki en önemli kaynak olan Menâkıb-ı Sipehsâlâr'da *Mesnevî*'nin altı cilt olduğunun belirtilmesi gibi kat'î deliller, bu cildin Mevlânâ'ya ait olamayacağı yönündeki tespiti desteklemektedir (Gürer, 2010: 133-134).

William Chittik, yedinci cildin muhtemelen şeriat, ilahiyat, felsefe, tasavvuf, kozmoloji, psikoloji ve diğer ilimlerin sentezinin başarıyla yapıldığı *Fususul-Hikem*'deki yüksek tasavvufî hakikatleri kafasına bir türlü sığdıramayan ve kavrayamayan mutaassıp birisi tarafından yazıldığını söyler. Güya Hz. Mevlânâ, yedinci ciltte İbn Arabî'yi şöyle tavsif eder: "O kimse ki, ona 'Hatmü'l-Evliya tabir edilir, ona cahim ve sakar

⁷ "Bu uydurma cildin dibâcesi de hem mana, hem lafız ve eda bakımından çok bozuk bir düzendedir. Metnin ibtidâsında, sayının tekmlinin yedi ("mevlâ-yı rûm", "Ziyâü'l-hak", "Şemsü'l-hak") sözlerindeki harflerin yedi, cinsin yedi, karıncanın yedi, yılanın yedi, insan azasının yedi, nurun, narın yedi, denizin, yerin yedi, sudan, bakırdan, demirden, gümüştan, altından, inciden, kızıl yakuttan yaratılmış olan göklerin yedi, yıldızların haftadaki günlerin yedi, yıldızlara mukabil peygamberlerin yedi Hz. Muhammed ümmetinin siddiklar, âlimler, abdâl şehidler, mutî'ler, âbiterden ibaret olmak üzere yedi bölük oluşu (yedinci bölüğün adı anılmıyor) gibi çocukça ve mutlaka bir maksatla yazılmış beyitler gerçekten de acâîpdır ve bundan daha şaşılacak şeyse Rusûhî-i Ankaravî'nin buna inanması ve Mevlânâ'nın sanıp, bu yanlış fikri müdafaa etmesidir. ...Yalnız yedi rakamlı ve yedili tasnif üzerinde durması bakımından değil, verdiği bilgi bakımından da "İsmâiliyye-seb'iaye"nin bir propaganda kitabı olduğu açıkça anlaşılın bu kitapla ve bilhassa mukaddemesiyle *Mesnevî*'ye yazılan ve Mevlânâ'ya atf ve izâfe edilen yedinci cildin dibâcesi ve başlangıcı arasında pek büyük bir benzerlik, hattâ aynıyet bulunduğunu da söylememiz gerektir."

(cehennem isimleri) sığınaktır. Bu tasavvuf değildir, tevhid dahi değildir; bu tasarruf aynı küfürdür ey aziz" (Koner, 1957: XVI-XVII).

Daha güncel değerlendirmeler bağlamında yaptıkları doktora çalışmalarında Semih Ceyhan, Ahmet Tanyıldız ve Hüseyin Güllüce, yedinci cildin sahih olmadığı tespitine katılmaktadırlar. Bunlardan Güllüce, yedinci cildi tezinde değerlendirmeye almama gerekçesini şöyle açıklar: "Bizim kanaatimiz, aleyhteki delillerin kuvvetli oluşundan dolayı, bu yedinci cildin Mesnevî'den olmadığı, İsmail Ankaravî'nin bu konuda yanlışlığıdır. Yedinci cildin Mevlânâ'ya ait olmadığını kesin bir şekilde ortaya koyan delillerden dolayı, bizim de onu, Mesnevîden saymamız ve dolayısıyla da tezimizde değerlendirmeye katmamız mümkün olmamıştır" (Güllüce, 1998: 76).

Sonuç

Hazret-i Mevlânâ ebediyet âlemine ulaştıktan dört yüz atmış iki sene sonra ismi ve durumu bilinmeyen bir şahıs tarafından yedinci cilt namıyla bir manzume ortaya çıkarılmıştır. Bu manzumenin Hazret-i Mevlânâ'nın eseri olmadığı birçok delille ispatlanmış ve kesinleştirilmiştir.

Mesnevî'nin eski nüshalarında yedinci cilt bulunmamaktadır. Yedinci cilt sonradan ortaya çıkmıştır. Konu ile ilgilenen tüm kişilerin ortak görüşüne göre yedinci ciltteki beyitlerin yarısına yakını altıncı ciltten mükerrer beyitlerdir. Minuçihr el-Taciri tarafından yazılan ve Mevlânâ'ya nispet edilen bu ciltte mükerrer olan beyitler dikkate alınmazsa 2696 beyit vardır. Bunlardan 1010 beyit ya çok az değişiklik yapılmak suretiyle ya da aynen altıncı ciltten alınmış ve ayrıca bu ciltte diğer ciltlerden aktarılmış olan bazı hikâyelere de yer verilmiştir. Bu şekliyle bu ciltte yer alan beyitlerin sayısı 1686'dır. Bu da yedinci cildin bir takım zorlamalarla meydana getirilmiş olduğunu, dolayısıyla Mevlânâ'ya ait olmadığını göstermektedir.

15. yüzyılda Mesnevî'yi Türkçe şerh eden İsmail Ankaravî, yedinci cildi şerh etmişse de, eski yazmalarda bu cilde rastlanmaz. Altıncı ciltte yarım kalan bir öyküye yedinci ciltte devam edilmez. Sultan Veled, altıncı cilt sonuna koyduğu notta babasının Mesnevî'yi tamamlamadığı belirtir. Altıncı cildin başlarında Hz. Mevlânâ,

Pişkeş miaremed ey manevi

Kısmi sadis der temami Mesnevî

(Ey mânevi er, Mesnevî'nin son cildi olan altıncı cildi de sana armağan sunmaktayım) diyerek eserinin altı ciltte biteceğini bildirir. Yedinci cildin edası, neşvesi Hz. Mevlânâ'nın kişiliğine aykırıdır. Bütün bu kuvvetli kanıtlar yedinci cildin sahih olmadığını göstermektedir. Ayrıca bu ciltte görülen mana düşüklükleri, üslup bayağılığı, Şeyh-i Ekber'e Şeyh-i Ekfer denilmesi, tasavvufa dair hakarete varacak şekilde ifadeler kullanılması, lisan itibarıyla bu cildin Mevlânâ'dan birkaç asır sonraki dile benzemesi vb. hususlar göz önüne alındığında, yedinci cildin Hz. Mevlânâ'ya ait olmadığı açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ANKARAVİ, İsmail, VII. Cild Şerhi, Sül. Ktp. Esad Efendi Bölümü No: 1563,1b-2a.
- ATEŞ, Ahmet (1952). "Konya Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazmalar", *Bellekten*, C. 16, Sayı: 61, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- CAN, Şefik (2004). *Mevlânâ Hayâtı-Şahsiyeti-Fikirleri*, İstanbul: Ötügen Neşriyat Yay.
- CEYHAN, Semih (2005). *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CEYHAN, Semih (2005). "Mesnevî" (DİA), C. 29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- ÇALIŞKAN, Nurettin (2015). *Tarihi Metinlerin Sahihlik ve Güvenirlik Bakımından Tenkidi: Nef'i'nin Sihâm-ı Kazâ Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇANTAY, Hasan Basri (1980). *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*, İstanbul: Mürşid Çantay Yay.
- ÇELİK, İsa (2002). "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Yedinci Cildi Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 20, s. 85-98.
- FÜRÜZANFER, Bediuzzaman (1997). *Mevlânâ Celâleddin*, Çev. Feridun Nafiz Uzluk, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- GENÇOSMAN, M. Nuri (1964). *Mevlânâ'dan Seçme Rubailer*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yay.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1993). *Katip Çelebi, Mizanü'l-Hak fî İhtiyari'l-Ehak*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1992). *Mevlânâ Divânı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1967). *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu II*, Ankara.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1994). "Mevlânâ'nın Mesnevî'si", *Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler*, Haz., Vedat Genç, S.161, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1966). "Mesnevî'nin VII. Cildi", *Şarkiyat Mecmuası*, C. 6, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, s. 11-18.
- GÜL, Halim (2003). *Mesnevî'de Kur'anî Referanslar ve Kur'an Ayetlerine getirilen İşari Yorumlar*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜLEÇ, İsmail (2004). *Rûhü'l-Mesnevî İsmâil Hakkı Bursevî*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜLLÜCE, Hüseyin (1998). *Mevlânâ ve Kur'an Tefsiri Açısından Mesnevî*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜLTEKİN, Ayşe (2006). *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmuatü'l-Letaif ve Matmuratü'l-Mearif'te Hadis (Altıncı Cilt Örneği)*, Basılmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- GÜNER, Dilaver (2010). "Mesnevî'nin Son Hikayesi Işığında Aşkın Anlatılamazlığı ya da Mesnevi Neden Sonlandırılmamıştır?", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 11, S. 25, s. 133-143.
- HİNDİ, Hüsameddin (1958). *Kenzü'l-Ummal fî Süneni'l-Akvali ve'l-Ef'al, Müessesetü'r-Risâle*, C. II, Beyrut.
- KABAKLI, Ahmet (2008). *Türk Edebiyatı, II*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay.
- KONUK, A.Avni (2009). *Mevlânâ, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, I*, İstanbul: Kitabevi Yay.
- MEVLÂNÂ (2001). *Mesnevî I*, Çev. Veled İzbudak, İstanbul: Milli Eğitim Yay.
- ÖRS, Derya (2002). "Mevlânâ ve Kur'an", *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 7, s.45-55.
- ÖZTÜRK, Şeyda (2007). *Şem'inin (15.-16. YY) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Mesnevî Şerhi)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TANYILDIZ, Ahmet (2010). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif: İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YAVUZ, Kemal (1986). "Mesnevî-i Şerif İle Alakalı Olarak Cevdet Paşa'nın Abidin Paşa'ya Yazdığı Bir Mektup", *İstanbul Üniv. Edeb. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXIV-XXV, s. 441-454.
- YETİK, Erhan (1992). *İsmail-i Ankaravî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: İşaret Yay.
- <http://www.irankulturevi.com/turkce/name/19-20/11.pdf> Erişim Tarihi: 15.11.2011
- <http://www.reddulmuhtar.com/giris/manet/1081-Mesnevînin-yedinci-cildi-meselesi.html> Erişim Tarihi: 27.10.2011